

Ағымдағы жылғы 30 тамызда татар халқының көрнекті перзенті, көкшелік жерлес жазушы Ибрагим Низамұлы Салахов 105 жасқа толады. Әуелі медреседе оқып, Қазан төңкерісінен кейін Көкшетау қаласында алғашқы ашылған татар мектебінде оқыған ол жастайынан тағдырдың талай талқысына түссе де мойымай, өзінің білімге деген құштарлығын таныта білді. Сөйтіп, жеті жылдық мектепті бітіргеннен соң Қазан педагогика техникумына түсті. Одан кейін осындағы педагогика институтының әдебиет факультетінде оқуын жалғастырды. Институт қабырғасында оқып жүргенде жазған алғашқы өлеңдері мен әңгімелері Қазан қаласындағы жастарға арналған әдеби басылымдарда жариялана басталды. Алайда жас дарынның бұл қуанышы ұзаққа бармады. Саяси қуғын-сүргіннің құрбанына айналды.

Тағдырдың тәлкегіне мойымаған

Гүлнара ШАМҒАНОВА,

Көкшетау қаласы мемлекеттік архиві директорының орынбасары

1937 жылы 3 курстың студенті жалынды жас Ибрагим Салахов Ялтада емделіп жатқан татар жазушысы Г.Ибрагимовтың көңіл-күйін білгені үшін контрреволюционер ретінде айыпталып, тұтқындалады. Осылай жиырма жасар жас өрім Қазан түрмесіне қамалады. КСРО Жоғарғы сотының көшпелі алқасы 1938 жылғы 12 мамырда оны халық жауы ретінде он жыл түрмеде қамауға алады және жазасын өтегеннен кейін бес жыл мерзімге азаматтық құқығынан айырады. Сөйтіп, Ибрагим Низамұлы он жыл ғұмырын түрменің қапас бөлмесінде өткізеді. Қамауда көрген азаптары жігерлі жастың рухын жыға алмады. Тағдырдың жазуы солай болды ма, Салахов түрмеде де тамаша адамдарды кездестіріп, олардың қалтқысыз көмегі арқасында сан мәрте аман қалды. Бастан өткізген жан түршігерлік осынау азаптарын өзінің «Черная Кольма» еңбегінде

риясыз баяндайды. 1947 жылы Ибрагим Низамұлы туған

И. Салахов-105

Көкшетауына қайта оралады. Алайда, басы бостандықта болғанымен оған халық жауы ретінде қалада, әкесімен бірге тұруға рұқсат етілмеді. Сөйтіп, Красный Яр селосында тұруға тандау жасайды. Күн сайын комендатураға барып тіркеліп, кездейсоқ тапқан жаалақымен жокшылық күндерді өткізеді. Түбінде шындықтың жеңетіндігіне, салтанат құратындығына сенімі мол болды. 1958 жылы КСРО Жоғарғы сотының әскери коллегиясы Ибрагим Салаховты толығымен ақтап шықты. Сонау азапты күндер туралы қаламгер былай деп жазады: «37-ші жылы тұтқындалғаннан кейін мен Сібір, Кольма өңірінде азапты күндерді өткіздім. Тобылдағы саяси тұтқындарға арналған изоляторда бір жарым жылдай отырдым. Азапты да, ашаршылықты да көп көрсем де бәріне мойымай шыдамдылық таныттым. Он жыл ішінде көптеген жолдастарымнан тірідей айырылдым. Олардың біразын атып тастады. Біразы Кольма топырағында мәңгілік тұтқын тозағында қалды. Жүрегімді қан жуған азапты күндерді кейінгі ұрпаққа айту үшін қорқынышқа, өлімге бас тіге отырып, түн қараңғысында қолыма қалам алып жаза бастадым. Жазғандарымды топырақтың астына көміп тастаған кездерім де болды. Өйткені, түрме тыңшылары оны тауып алғаны бір басқа, өзімді жазалауы да мүмкін ғой. Сондықтан да ойымдағыны жазып кете алмаймын ба деп үрейлендім». Ибрагим Салахов түрме естеліктерін арап әрпімен жазыпты. Бір өкініштісі Қазан қаласындағы

машинисткалар ол кезде мұндай әдеби дүниелерді басуға қорқатын. Тек арада бес жыл өткеннен кейін сенімді жолдасының қарындасы Ибрагим ағаның әлгі қолжазбасын өз үйінде жасырын басуға келіседі. Үш дана басылған қолжазбаларының біреуін өзінде сақтап, басқаларын өзі өлгеннен кейін жариялау үшін достарына жолдайды. Күндердің күнінде, 1988 жылы «Қазан утлары» әдеби журналының редакторынан, әлгі еңбекті басу жөнінде хат алады. Сөйтіп, осы сәттен бастап Ибрагим Низамұлының Кольма туралы естеліктері алғаш рет баспасөз бетінде жарық көре бастады. Кітап әуелі татар тілінде, одан кейін орыс тілінде басылды. Жиырма төрт жыл бойы жазған осы кітабы үшін Ибрагим Салахов Ғабдолла Тоқай атындағы Татарстанның әдеби сыйлығын алды. Міне, осы сәттен бастап жазушы И. Салаховтың шығармашылығы да үлкен өріс алды. «Степные волны» өлеңдер жинағы, тың игеру туралы «Встепях Кокшетау»

романы және Қазақстан туралы «Когда дубы углубляют корни» тарихи романы, «Дочь ночи» новеллалар мен әңгімелер жинағы бірінен соң бірі жарық көре бастады. Ұлттық әдебиетімізді дамытуға, қайырымдылық пен келісім мұраттарына адалдық танытқаны үшін Елбасы Н. Назарбаев 1998 жылы жазушы Ибрагим Салаховты «Парасат» орденімен марапаттады. Бауырлас екі халықтың салт-дәстүрін насихаттап, достықты паш ете білген көрнекті қаламгерге Көкшетау қаласының құрметті азаматы атағы беріліп, татар мәдениеті орталығының құрметті президенті болып сайланды. Өмірінің соңғы жылдары Ибрагим аға «Кокшетауские татары» кітабын жазуды бастағанымен оны аяқтай алмады. Жаңа еңбегінің кейбір үзінділері Қазан қаласында шыққан «Мирас» әдеби журналында татар және ағылшын тілдерінде жарияланды. Тағдырдың тәлкегіне мойымаған қайсар, жерлес жазушының өмірі және шығармашылық жолы туралы құнды мұрағаттар Көкшетау қаласының мемлекеттік архивінде жинақталған. Оның біразын көзі тірісінде жазушының өзі әкеліп тапсырыпты. Татар халқының ұлы перзенті Ибрагим Салахов Кольма түрмесінен кейінгі алтын босағасына айналған Красный Яр селосының жанындағы зиратта жерленген. Оның мәйітінің басына орнатылған ескерткіште өмірге інкәрлік жайлы өлеңнің бір шумағы келтірілген. Жергілікті мектеп оқушылары жазушының туған күнінде құлпытасына гүл шоқтарын қойып, қайсар қаламгердің рухына тағзым етеді.